

Agents & Provocateurs
(Illetékesség és provokáció)
Kortárs Művészeti Intézet – Dunaújváros

2009. október 16 – november 20.

ERSTE Stiftung

• Visegrad Fund

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Instytut Polski
Lengyel Intézet

agents

provocateurs

agents

provocateurs

Julius von Bismarck (D)
Scott Blake (USA)
Ondrej Brody (CZ)
Budapest Rekonstrukció (H)
Jan Budaj (SK)
Enyedi Ildikó (H)

Ion Grigorescu (RO)
Andris Grinbergs (LV)
Igor Grubic (HR)

Hajas Tibor (H)

IRWIN (SLO)

Istvan Kantor (H/CND)

Kele Judit (H/F)

Andreja Kuluncic (HR)

Künstler informieren Politiker (D)

Ivank Lazki (AR)

Zbigniew Libera (PL)

Magyar Kétfarkú Kutyapárt (H)

New Collectivism (SLO)

Narancs Alternatíva (PL)

Tanja Ostojic (RS/D)

Ewa Partum (PL/D)

St.Auby Tamás (H)

Sugár János (H)

The Yes Men (USA)

Milica Tomic (RS)

U.R.A. FILOART

VALIE EXPORT (A)

Zelimir Zilnik (RS)

Uitz terem 1/3

Tanja Ostojic

EU útlevéllel rendelkező férjjet keres
2000-2005 / 2009
multimédia installáció

Andris Grinbergs

Őnarckép
1972
16 mm-es film DVD-n

Kele Judit

I am a Work of Art
1979-2009
multimédia installáció

The Yes Men

New York Times álom-kiadás
2008
köztéri intervenció

IRWIN

East Art Map
2000-2005
multimédia installáció

Ewa Partum

Nők, a házasság ellenetek van
1980
vegyes technika

VALIE EXPORT

Tapi- és érintő mozi
1968
filmvetítés

Igor Grubic

Books and Society – 22%
1998
action documentation

St. Auby Tamás

Légy tilos!
1969
installáció (rekonstrukció)

New Collectivism

Ifjúság-napi plakát
1987
plakát

Milica Tomic

Belgrád emlékezik
2001
vegyes technika

Ion Grigorescu

Párbeszéd Ceausescu elvtársal
1978
8 mm-es film DVD-n

Post mortem párbeszéd Ceausescuval
2007
videó

Az illetékesség és a provokáció művészeti és társadalmi horderejét tematizáló kiállítás egyik célkitűzése az, hogy megvizsgálja, vajon a Kelet-Európa pártállamaiban „más-ként gondolkozó” alkotók gyakorlata a rendszer kritikai vizsgálatára épült-e, művészeti, társadalmi és politikai alternatívák megalkotására, konkrét problémákat érintő javaslatok megfogalmazására törekedett-e? Egyfelől az figyelhető meg, hogy a kultúrpolitika diktátumára – miszerint a művészet a szocialista értékrendet tükrözi és a szocializmus építésének ábrázolását szolgálja – a művészek egy része tudatosan a társadalmi kérdésektől való elfordulással felelt, és művészet-immanens, konceptuális, illetve a művészeti kifejezésformák bővítésére szorítókozó kísérleteket folytatott. Másfelől viszont a társadalmi magatartásformákra vonatkozó szabályok és tiltások, valamint a szakmai és politikai szervezetek folyamatos beavatkozása és kontrolláló tevékenysége kétségtelenül radikalizálta egyes művészek attitűdjét. Az ebben az erőterben kialakuló magatartásformák és művészi identitások kritikai töltete mégis nehezen határozható meg.

A kelet-európai ellenkultúra kritikai erejének értékelésekor általában a politikai hatalommal való konfrontáció kerül előtérbe, és ritkábban esik szó a parancsuralmi rendszer egyéb, a privátszférát is ellenőrzése alá vonó totalitárius, később paternalista, törekvéseiről, illetve az ezekkel való szembefordulás módozatairól. Ismert, de ritkán tárgyalt jelenség az is, hogy a magukat progresszívnek tekintő művészek köre összezárt a közös ellenséggel, az államhatalommal szemben, de mindeközben kevésbé észlelte a fennálló rend más társadalmi csoportokat érintő – a szocializmustól mint rendszertől akár független – elnyomó, antidemokratikus vonásait. A kiállítás tudatosan vonultat fel olyan életvitel-stratégiákat, amelyek a társadalmi berendezkedéssel szembeni lázadás terepének a magánszférát jelölik ki – az erőteljes férfidominanciával jellemezhető hivatalos és „párhuzamos” nyilvánosság közegeiben.

agents

provocateurs

Uitz terem 2/3

Julius von Bismarck (D)
Scott Blake (USA)
Ondrej Brody (CZ)
Budapest Rekonstrukció (H)
Jan Budaj (SK)
Enyedi Ildikó (H)

Ion Grigorescu (RO)
Andris Grinbergs (LV)
Igor Grubic (HR)

Hajas Tibor (H)

IRWIN (SLO)

Istvan Kantor (H/CND)

Kele Judit (H/F)

Andreja Kuluncic (HR)

Künstler informieren Politiker (D)

Ivank Lazki (AR)

Zbigniew Libera (PL)

Magyar Kétfarkú Kutypárt (H)

New Collectivism (SLO)

Narancs Alternatíva (PL)

Tanja Ostojic (RS/D)

Ewa Partum (PL/D)

St.Auby Tamás (H)

Sugár János (H)

The Yes Men (USA)

Milica Tomić (RS)

U.R.A. FILOART

VALIE EXPORT (A)

Zelimir Zilnik (RS)

Az *Agents and Provocateurs* egy több részből (kutatás, kiállítás, filmprogram, archívum, workshopok) álló művészeti projekt. Magyar címe – „Illetékesség és provokáció” – Erdély Miklós egy írásából, *A posztneoavantgárd magartartás jellemzői* című szövegből kölcsönzi az „illetékesség” kifejezést a magyar nyelvben általában cselekvőségnek vagy cselekvőképességnek fordított angol „agency” értelmezéséhez. Erdély szerint „az ember illetékességét saját élete, sorsa tekintetében tudomásul kell vennie, ahhoz minden határon túl ragaszkodnia kell.” Kérdésként merült fel, hogy az illetékesség Erdély és az Indigó csoport által 1980 körül tárgyalt fogalma milyen hatással volt a korabeli ellenkultúra köré szerveződő értelmiségre, és vajon fellelhetők-e nyomai ma akár a társadalmilag elkötelezett művészetben, akár a politikai kultúra egészében?

A magyar underground zenekar, a Kontroll Csoport 1983-as *Besúgók és provokátorok* című számára történő asszociáció játékba hozza az angol „agent” szó másik, általánosan ismert jelentését. A dalszöveg egyszerre veti fel az öncenzúra problematikáját, gúnyolódik a megfigyelés tényén, és kokettál a megfigyelés kölcsönösségének gondolatával: „a magunk módján mi is figyeltünk, aki elöttetek áll, aki mellettek áll, aki mögöttetek áll, az a mi emberünk”. A címkék leosztásának nem egyértelmű volta, vagyis a provokatori szerep kör viszonylagossága – amennyiben sokszor az állam ügynökeinek túlhajtott tevékenysége provokált ellenreakciót – fontos részleteket adhat az úgynevezett ellenzéki művészet körül a rendszerváltás után kialakult mítosz elosztatásához. Az *Agents and Provocateurs* a neoavantgárd és underground művészet korabeli mozgatórugóinak megértéséhez és mai megítélésének árnyalásához kíván hozzájárulni.

Munkák az Uitz teremben

Az illetékesség és a provokáció művészeti és társadalmi horderejét tematizáló kiállítás egyik célkitűzése az, hogy megvizsgálja, vajon a Kelet-Európa pártállamaiban „másként gondolkozó” alkotók gyakorlata a rendszer kritikai vizsgálatára épült-e, művészeti, társadalmi és politikai alternatívák megalkotására, konkrét problémákat érintő javaslatok megfogalmazására törekedett-e? Egyfelől az figyelhető meg, hogy a kultúrpolitika diktátumára – miszerint a művészet a szocialista értékrendet tükrözi és a szocializmus építésének ábrázolását szolgálja – a művészek egy része tudatosan a társadalmi kérdésektől való elfordulással felelt, és művészet-immanens, konceptuális, illetve a művészeti kifejezésformák bővítésére szorítkozó kísérleteket folytatott. Másfelől viszont a társadalmi magartartásformákra vonatkozó szabályok és tiltások, valamint a szakmai és politikai szervezetek folyamatos beavatkozása és kontrolláló tevékenysége kétségtelenül radikalizálta egyes művészek attitűdjét. Az ebben az erőterben kialakuló magartartásformák és művészi identitások kritikai töltete mégis nehezen határozható meg.

Ion Grigorescu 1978-ban Ceausescuval folytatott fiktív párbeszéde, amelyben szó szerint értelmezi a nép atya figuráját, és közvetlen őszinteséggel, konstruktívnak szánt kritikával szólítja meg a politikai vezetőt, több évtizeden keresztül csak egy szűk kör számára volt hozzáférhető, hiszen Grigorescu többnyire a szakmai nyilvánosságtól visszahúzódva, restaurátorként dolgozott. Nagyobb nyilvánossága volt annak a lettországi hippi kommunának, amelynek **Andris Grinbergs** is tagja volt; 1972-es *Őnarckép* című filmje azonban csak egy 1996-os kezdeményezésnek köszönhetően lett restaurálva. **St.Auby Tamás** hetvenes évek elejéről datálódó *Légy tilos!* és „Művészet mindaz, ami tilos” felszólításai pedig – a művész elmondása szerint – túlmutatnak a politikai tiltás tényén. A nézőket tiltott cselekvésre, az apró betűkkel írt feliratot elkerítő kordon áthágására ösztönző *Légy tilos!* című installáció a művészeti határátlépésen túl a megengedett és a tiltott egzisztenciális kategóriáit szólítja meg.

Némiképp egyszerűbb a helyzet a rendszerváltás után született alkotások és kezdeményezések esetében. A problémák megnevezése sokkal elterjedtebb gyakorlat, a válaszreakciók sokszor explicitebb módon jelennek meg, és tudatosabb a nyilvánossággal való együttműködés is. Ezzel jellemezhető a szlovén **IRWIN** csoport által kezdeményezett *East Art Map* esete is. A közép- és dél-kelet-európai résztvevőket mobilizáló projekt kiindulópontja az a felismerés volt, hogy a régió kortárs művészetének elbeszéléseiből szinte teljesen hiányzik a „másként gondolkozó” művészek, kritikusok és művészettörténészek tevékenysége. Az *East Art Map* jól kidolgozott konceptuális kerete és működési elve megoldást generál, miközben nemcsak a problémát, hanem részben a megoldatlanság okát is tematizálja, illetve felhívja a figyelmet a megoldatlanul hagyás, s ezzel a lokális árnyalatokra kevésbé fogékony, kolonializáló olvasatok térnyerésének veszélyére is.

Hasonlóan problémamegoldó igényű **Igor Grubic** *Könyv és társadalom – 22%* című kezdeményezése. A non-profit civil szervezetekben aktív művész sem mástól várja el a könyvkultúrát szinte ellehetetlenítő adó bevezetésével szembeni fellépést. Horvát képzőművészek mozgósításával maga teremt nyilvánosságot a problémának Zágráb belvárosában. Az egyes művészek más-más módon fejezik ki tiltakozásukat, a provokáció (Tomislav Gotovac), tájékoztatás (Igor Grubic) és metaforikus jelzések (Mladen Stilinovic) eszközeit alkalmazva. Akciójuk az intervenciók különbözősége ellenére nagy visszhangot kavart, és a médiának köszönhetően további társadalmi csoportokat is mozgósított.

agents

provocateurs

Julius von Bismarck (D)
Scott Blake (USA)
Ondrej Brody (CZ)
Budapest Rekonstrukció (H)
Jan Budaj (SK)
Enyedi Ildikó (H)

Ion Grigorescu (RO)
Andris Grinbergs (LV)
Igor Grubic (HR)

Hajas Tibor (H)

IRWIN (SLO)

Istvan Kantor (H/CND)

Kele Judit (H/F)

Andreja Kuluncic (HR)
Künstler informieren Politiker (D)
Ivank Lazki (AR)

Zbigniew Libera (PL)

Magyar Kétfarkú Kutyapárt (H)

New Collectivism (SLO)

Narancs Alternatíva (PL)

Tanja Ostojic (RS/D)

Ewa Partum (PL/D)

St.Auby Tamás (H)

Sugár János (H)

The Yes Men (USA)

Milica Tomic (RS)

U.R.A. FILOART

VALIE EXPORT (A)

Zelimir Zilnik (RS)

Uitz terem 3/3

Egészen más hatásmechanizmussal dolgozik a mimikri-technikájáról elhíresült **Yes Men**, amikor a **New York Times** manipulált kiadását hozza forgalomba Észak-Amerika nagyvárosaiban. A George W. Bush politikáját érő nemzetközi kritikától és az egyre bizonytalanabb belpolitikai helyzettől elfásult lakosság egy 2009. július 4-i dátumú, jövőbe vetített kiadást vehetett kezébe kevéssel a 2008 novemberi elnökválasztás után. A lapszám többek között az iraki háború végéről, a fogolytáborok felszámolásáról, a környezetrombolás megfékezéséről, és felelős politikusok önkritikus nyilatkozatairól számolt be. Azon túl, hogy az eredetire megtévesztésig hasonló **New York Times** „különszám” közvetlenül ható valóság-hack, az amerikai politikában uralkodó gondolkozásmóddhoz képest egészen más kormányzati alapelveket vázol fel; a „minden megtörténhet” ígéretével számtalan alternatív törekvésnek, elképzelésnek, jövőképeknek nyit utat az olvasók fejében.

Míg a **Yes Men** a dolgok mai állásának természetességét, magától értetődőségét kétségbe vonó kampánya az abszurditásig felnagyítja a kritika alá vont jelenségeket, a szlovén **New Collectivism** *Ifjúság-napi plakátja* az alkalmazott stratégia láthatatlanságából, észrevehetetlenségéből táplálkozik. Arra, hogy a náci esztétikát 1987-ben adaptáló plakát a különböző ideológiai rendszerek rejtett strukturális hasonlóságára figyelmeztet, csak azután derült fény, hogy a plakátot zsúrizó hivatalos szervek nyilvános fórumokon már azonosultak vele, díjazták, és méltatták annak kifejezőerejét.

A politika és az ideológia szabályrendszerét megkérdőjelező és stratégikusan áthágó munkák és ez utóbbi genderspecifikus példák között átkötést jelent **Milica Tomic** *Belgrade remembers...* című akció-dokumentációja. A művész egy köztéri body art akcióval hívta fel a figyelmet a nemzeti történelem feldolgozásának hiányából fakadó veszélyekre. Arra, hogy a második világháborús szerb antifasiszta mozgalom, amely sokak számára teljesen összerosódik a szocialista Jugoszlávia történelmével, miként veszítette el társadalmi értékét a szocialista állam széthullása után – a megtagadott múlt bármely másik mozzanatához hasonlóan. Tomic egyúttal párhuzamba állítja a közelmúlt antifasiszta női figuráinak marginalizását a tömegmédiá által egyre inkább tárgyiasított és látványá lefokozott nő szerepkörével.

A kelet-európai ellenkultúra kritikai erejének értékelésekor általában a politikai hatalommal való konfrontáció kerül előtérbe, és ritkábban esik szó a parancsuralmi rendszer egyéb, a privátszférát is ellenőrzése alá vonó totalitárius, később paternalista, törekvéseiről, illetve az ezekkel való szembe fordulás módjairól. Ismert, de ritkán tárgyalt jelenség az is, hogy a magukat progresszívnek tekintő művészek köre összezárt a közös ellenséggel, az államhatalommal szemben, de mindeközben kevésbé észlelte a fennálló rend más társadalmi csoportokat érintő – a szocializmustól mint rendszertől akár független – elnyomó, antidemokratikus vonásait. A kiállítás tudatosan vonultat fel olyan életvitel-stratégiákat, amelyek a társadalmi berendezkedéssel szembeni lázadás terepének a magánszférát jelölik ki – az erőteljes férfidominanciával jellemezhető hivatalos és „párhuzamos” nyilvánosság közegeiben.

Andris Grinbergs Magyarországon most először bemutatott 1972-es *Őnarckép* című filmje említhető példaként, mely egy alternatív, a heteroszexualitás diktátumán túllépő, kommunális életformát jelenít meg. Ide sorolható azon nőművészek tevékenysége is, akik a tradicionális házasságon belüli nő/férfi-reláció egyenlőtlenségét felismerve ezt a köteleket többé nem tekintik szentségnek. Kevésbé ismert **Ewa Partum** munkássága, amely Lengyelországban az 1970-es évek végén, 1980-as évek elején egyedülállóan tárgyalta a partriarchális kultúra által a nőkre szabott szerepek szükségességét. Partum performansaiban, kiállítás-megnyitó előadásaiban, valamint az ezeket kísérő szövegeiben a korlátozó-kordában tartó „csapdák” egyikének a házasság intézményét látatja.

Kele Judit és **Tanja Ostojic** ugyanezt az intézményt egyszerre művészi illetve nagyon is szó szerinti menekülési stratégiaként, a társadalmi mobilitás eszközeként alkalmazták, az egyén szintjén keresve kiutat az adott politikai és társadalmi rendszerből. A két művész projektjének kiindulópontja hasonló, mindketten házassági hirdetés segítségével hagyják el országukat, a megvalósítás ideje és a lebonyolítás módja ugyanakkor más-más mellékszálakat kapcsol be. **Kele Judit** 1980-as akciója – melynek rekonstrukcióját ez alkalommal láthatja először a közönség – a korábban elkezdett *I am a Work of Art* gyűjtőcímű

performansait folytatja: a házassági hirdetésre válaszoló körében önmagát mint műalkotást árvezeteti el a vételárban foglalt időtartamra. A levelekből – melyekben számos levélíró elvtársi szolidaritásból jelentkezik völegénynek – nemcsak egy kelet-európai nő sajátos státusza rajzolódik ki a hidegháborús Európában, hanem az érdeklátszóság gyakorlatának csaknem magától értetődősége is. **Tanja Ostojic** mintegy húsz évvel később, a posztoszocialista világban keres EU-s útlevelel rendelkező férjet, a geopolitikai tényezők kényszerítő erejét választva témául. A két műben plasztikusan jelenik meg a keletkezésük közt eltelt időnek nemcsak a közkeletű kommunikációs csatornára, hanem a művészi és női tudatosságra tett lenyomata is. Izgalmas a különbség az apróhirdetés és a kézírásos levelek, illetve az internetes üzenetek hangvétele között, valamint eltérő az érdeklődő férfikkal folytatott kommunikáció formai feldolgozása és bemutatásmódja, de más a két női protagonista szerepvállalása is. Míg Kele naivitással egyes vakmerőséggel sodorja nemcsak testét, hanem egész egzisztenciáját egy előre beláthatatlan kimenetelű helyzetbe, Ostojic végig magabiztosan uralja, s a művészeti játéktéren belül tartja a kialakított helyzetet, döntéseit elsősorban az intellektuális eszmecserére alapozva.

VALIE EXPORT *Tapimozija* a konceptuális feminista body art egyik legismertebb példája. Ebben a köztérben zajló akcióban EXPORT oly módon szembesíti az egyént az akkori osztrák társadalmat jellemző és a (vizuális) kultúrában is állandósult szexista beidegződésekkel, hogy közvetlenül megtapasztalhatóvá tesz egy ilyen szexista aktust: saját testével demonstrálja azt a gyakorlatot, mely a nőt pusztá fogyasztási cikként vagy szexuális kelléktárgyként kezeli. EXPORT gesztusa mai szemmel szórakoztatónak tűnhet, a nemek korabeli jogi státuszában fellelhető egyenlőtlenségek azonban egyértelművé teszik, hogy a művész szándéka messze túlmutat a pusztá provokáción.

agents

provocateurs

Kisterem 1/2

Julius von Bismarck (D)

Scott Blake (USA)

Ondrej Brody (CZ)

Budapest Rekonstrukció (H)

Jan Budaj (SK)

Enyedi Ildikó (H)

Ion Grigorescu (RO)

Andris Grinbergs (LV)

Igor Grubic (HR)

Hajas Tibor (H)

IRWIN (SLO)

Istvan Kantor (H/CND)

Kele Judit (H/F)

Andreja Kuluncic (HR)

Künstler informieren Politiker (D)

Ivank Lazki (AR)

Zbigniew Libera (PL)

Magyar Kétfarkú Kutypárt (H)

New Collectivism (SLO)

Narancs Alternatíva (PL)

Tanja Ostojic (RS/D)

Ewa Partum (PL/D)

St.Auby Tamás (H)

Sugár János (H)

The Yes Men (USA)

Milica Tomic (RS)

U.R.A. FILOART

VALIE EXPORT (A)

Zelimir Zilnik (RS)

A kisteremben kiállított munkák a nyilvánosság, a személyközi interakció, a vélemény-nyilvánítás és a párbeszéd valós, lehetséges, ám nemritkán abszurd módzatait mutatják be. Az államszocializmus ideje alatti ellenkultúra nyelvezetére jellemző kettős beszéd, tagadás tagadása, túlzott igenlés, öncenzúra példái vagy paródiái esetében fontos támpontot jelentenek az utasítás és a tiltás korabeli formái és frázisai.

Ondrej Brody, Jiri Franta, Vaclav Magid, Marek Meduna, Petr Motejzík

Cím nélkül
2004
akció-dokumentáció

Magyar Kétfarkú Kutypárt

Általános (absztrakt) tüntetés
2009
street art akció

Narancs Alternatíva

Törpék forradalma
dokumentáció, összeállította a Narancs Alternatíva Alapítvány

Hajas Tibor

Kijelentjük, hogy ez a fal nem létezik!
1974
ff fotó

Ewa Partum

A tér legalitása
1971
köztéri installáció dokumentációja

Zbigniew Libera

Megszállott
1985
ff fotósorozat

Jan Budaj

A győzelem napja
dokumentáció, összeállította Mira Keratová

agents

provocateurs

Kisterem 2/2

Julius von Bismarck (D)

Scott Blake (USA)

Ondrej Brody (CZ)

Budapest Rekonstrukció (H)

Jan Budaj (SK)

Enyedi Ildikó (H)

Ion Grigorescu (RO)

Andris Grinbergs (LV)

Igor Grubic (HR)

Hajas Tibor (H)

IRWIN (SLO)

Istvan Kantor (H/CND)

Kele Judit (H/F)

Andreja Kuluncic (HR)

Künstler informieren Politiker (D)

Ivank Lazki (AR)

Zbigniew Libera (PL)

Magyar Kétfarkú Kutypárt (H)

New Collectivism (SLO)

Narancs Alternatíva (PL)

Tanja Ostojic (RS/D)

Ewa Partum (PL/D)

St.Auby Tamás (H)

Sugár János (H)

The Yes Men (USA)

Milica Tomić (RS)

U.R.A. FILOART

VALIE EXPORT (A)

Zelimir Zilnik (RS)

A kisteremben kiállított munkák a nyilvánosság, a személyközi interakció, a vélemény-nyilvánítás és a párbeszéd valós, lehetséges, ám nemritkán abszurd módozatait mutatják be. Az államszocializmus ideje alatti ellenkultúra nyelvezetére jellemző kettős beszéd, tagadás tagadása, túlzott igenlés, öncenzúra példái vagy paródiái esetében fontos támpontot jelentenek az utasítás és a tiltás korabeli formái és frázisai. A központi ellenőrzés azonban messze nem volt mindig tökéletes és következetes, így számtalan rés keletkezett (rész-)nyilvánosságok kialakítására. Erről tanúskodik **Ewa Partum A tér legalitása** című 1972-es köztéri kiállítása, amelyen hivatalos engedéllyel és a rendőrség őrizete mellett valós közlekedési tiltótáblák illetve az elnyomó politikai rendszer leképzéseként értelmezhető kitalált táblák – pl. „Tilos megengedni!” – voltak láthatók Lodz belvárosában.

Néha a puszta véletlenül múlt, hogy milyenek voltak a nyilvánosságban elhelyezett vagy elhelyezhető kritikai üzenetek. **Zbigniew Libera Megszállott** című fotósorozata a szükségállapot idején készült, ugyancsak Lodzban. Az amúgy minden rendszerkritikus tartalomtól megtisztított városi térben a művész kézzel írott üzenetekre lett figyelmes. Libera feltételezése szerint a forgalmas helyeken található falragaszok apró méretük és látszólagos jelentéktelenségük miatt kerültek el a hatóság figyelmét.

Az abszolutizált hatalom abszolutizált tükrözése és kiforgatása fontos szerepet játszott **Hajas Tibor** munkásságában, és meghatározta magánemberi és művészi habitusát is. Annak ellenére, hogy egy 1965-ös utcai tüntetésen való részvétel apropóján letartóztatták, és emiatt kénytelen volt félbehagyni egyetemi tanulmányait, a művész a későbbiekben több köztéri munkát is megvalósított. **Kijelentjük, hogy ez a fal nem létezik! Alaptalan koholmány** című 1974-es akciója a mindenki számára közvetlenül megtapasztalható valóság – a feliratot hordozó fal – megkérdőjelezése. Az evidenciák letagadása a korabeli propaganda bevett gyakorlatának paródiája, de egyben utalás az emberek, köztük az akció dokumentációját aláíró értelmiségiek gondolkodásában fellelhető öncenzúra mechanizmusaira is.

A városi tér **Jan Budaj** számára konkrét cselekményteret és a „közönséggel” való közvetlen interakció lehetőségét jelentette. A civil mozgalmakban is aktív művész számos alkalommal tett kísérletet a hétköznapi élet és a hétköznapi tapasztalatok kiközlésére: fiktív kulturális programok beharangozásával, a járókelők útvonalának eltérítésével, vagy éppen egy városi köztérben elfogyasztott ebéd formájában próbált alternatívákat állítani az állampolgárok magánszféráját is szabályozó, elvben mindenki számára előírt „valóság” szemben.

A lengyel Solidarnosc-mozgalomhoz kapcsolódó csoport, a **Narancs Alternatíva** előszeretettel használta megjelenési felületként az elégedetlenség, az egyet nem értés egyik leglátványosabb kollektív kifejezőmódját, a tömegtüntetést. Hírnevüket falra festett törpék alapozták meg, melyek helyét paradox módon a hatóságok jelölték ki: az aktivisták törpéi azokon a fehérre mázolt felületeken jelentek meg, amelyekkel politikai graffititket takart el a rendőrség. A törpesapkában tüntető Narancs Alternatíva számtalan más taktikát is alkalmazott, amelyek segítségével nemcsak a hivatalos szervezet tette nyilvánosan nevéssé és a rendőrség tőrésáthárát feszegette, hanem a spontán, flashmob-szerű részvétel lehetőségét teremtette meg. Az „Isten óvja a kommunizmust!” csak egy a szubverzív affirmáció kategóriájába sorolható tüntetési szlogenjek közül.

Más motiválja az általánosan bevett frázisok, követelések kiforgatását és a tüntetés gesztusának paródiáját a **Magyar Kétfarkú Kutypárt** esetében. A street artként induló, később álpártként elhíresült **MKKP** – az elmúlt évek egyre gyakrabban erőszakos cselekményekbe fulladó demonstrációi után – a tüntetéseken megjelenő tartalmak kiürülésére, s ezzel párhuzamosan a politikai kultúra esékélyesedésére, a civil aktivitás és nyomásgyakorlás esélytelenné válására reagál.

Szintén a rendszerváltást követő általános elégedetlenség-ből, csalódottságból táplálkozik **Ondrej Brody**, Jiri Franta, Vaclav Magid, Marek Meduna, Petr Motejzík 2004-es akciója, amelyben a Cseh Nemzeti Galéria igazgatója, a korábban ellenzékiként üldözött művész, Milan Knizak gyűjtési és kiállítási politikáját kritizálják. A művészek vállaltan vulgáris akciója az **Agents and Provocateurs** alapvető kérdéseire csatlakozhat vissza: vajon miként élnek tovább az államszocializmus hatalmi és kizárási mechanizmusai az új demokráciákban? Vajon még mindig érvényes gyakorlatnak minősül-e a provokáció, vagy analitikusabb, megoldás-orientált stratégiák kidolgozására van szükség új magatartásminták és működéselvek megalapozásához?

agents

provocateurs

Pincegaléria 1/2

Julius von Bismarck (D)
Scott Blake (USA)
Ondrej Brody (CZ)

Budapest Rekonstrukció (H)
Jan Budaj (SK)
Enyedi Ildikó (H)
Ion Grigorescu (RO)
Andris Grinbergs (LV)
Igor Grubic (HR)
Hajas Tibor (H)
IRWIN (SLO)
Istvan Kantor (H/CND)
Kele Judit (H/F)
Andreja Kuluncic (HR)

Künstler informieren Politiker (D)
Ivank Lazki (AR)

Zbigniew Libera (PL)
Magyar Kétfarkú Kutypárt (H)
New Collectivism (SLO)
Narancs Alternatíva (PL)
Tanja Ostojic (RS/D)
Ewa Partum (PL/D)
St.Auby Tamás (H)
Sugár János (H)
The Yes Men (USA)
Milica Tomic (RS)

U.R.A. FILOART

VALIE EXPORT (A)
Zelimir Zilnik (RS)

A Pincegalériában olyan projektek láthatók, melyekben a művészek a létező demokráciák hibáit és hiányosságait leplezik le és ellensúlyozzák. A témák között szerepel a manapság burkoltabb formában működő, és az adatkereskedelemmel is kapcsolatba hozható megfigyelés, a politikai és gazdasági hatalom összefonódása, vagy az ideológiai agymosás helyébe lépő fogyasztói magatartás mindenhatósága.

Künstler informieren Politiker

TAMM TAMM
2005 / 2009
akció-dokumentáció

Julius von Bismarck
Képvetőgép
2008-
multimédia installáció

Scott Blake

Szeptember 11 pörgetős füzet
2005-
vegyes technika

Ondrej Brody

Tiltakozás
2005
performansz-dokumentáció

U.R.A. FILOART

I.-R.A.S.C. és I.-R.A.S.C. II F.C.P.
2002-2007
interaktív installáció

Ivank Lazki

Radikális bankautomata szolgáltatás
2009
poszter

agents

provocateurs

Pincegaléria 2/2

Julius von Bismarck (D)

Scott Blake (USA)

Ondrej Brody (CZ)

Budapest Rekonstrukció (H)

Jan Budaj (SK)

Enyedi Ildikó (H)

Ion Grigorescu (RO)

Andris Grinbergs (LV)

Igor Grubic (HR)

Hajasa Tibor (H)

IRWIN (SLO)

Istvan Kantor (H/CND)

Kele Judit (H/F)

Andreja Kuluncic (HR)

Künstler informieren Politiker (D)

Ivank Lazki (AR)

Zbigniew Libera (PL)

Magyar Kétfarkú Kutypárt (H)

New Collectivism (SLO)

Narancs Alternatíva (PL)

Tanja Ostojic (RS/D)

Ewa Partum (PL/D)

St.Auby Tamás (H)

Sugár János (H)

The Yes Men (USA)

Milica Tomić (RS)

U.R.A. FILOART

VALIE EXPORT (A)

Zelimir Zilnik (RS)

A Pincegalériában olyan projektek láthatók, melyekben a művészek a létező demokráciák hibáit és hiányosságait leplezik le és ellensúlyozzák. A témák között szerepel a manapság burkoltabb formában működő, és az adatterkedelemmel is kapcsolatba hozható megfigyelés, a politikai és gazdasági hatalom összefonódása, vagy az ideológiai agymosás helyébe lépő fogyasztói magatartás mindenhatósága. Ugyanakkor a kiállításon belül itt található az egyik legszemléletesebb példája annak, amikor a művészek aktív társadalmi szereplőnek tekintik magukat. A **Künstler informieren Politiker** (Művészek politikusokat informálnak) akció keretében a hamburgi művészeti szcéna tagjai egy közpénzen finanszírozott magánmúzeum létesítése, illetve az ezt előkészítő politikai döntés ellenében dolgoztak ki egy széles nyilvánosságot teremtő kommunikációs stratégiát. A művészek mindegyike „adoptálta” a helyi önkormányzat egy-egy tagját, majd különböző művészi eszközökkel és szakmai érvekkel igyekezett ebben a szemtől-szembeni párbeszédben bepótolni az előzetesen elmaradt nyilvános vitát és tájékoztatást. A kampány lényege a résztvevők különböző érveinek megjelenítése, illetve a képviselők felelős és személy szerint is felvállalt döntésének követelése volt.

Scott Blake ötlete, a New York-i Ikertornyok leomlását újra- illetve visszafelé játszó zsebmozi kétségtelenül frivol és provokatív. Ám a művész célja sem a pusztán provokáció, sem mások érzésének vagy emlékezetének megsértése volt. Blake-et a terrorcselekményt övező, de a maguk sokféleségében a mainstream médiában meg nem jelenő vélemények és magyarázatkísérletek felkutatása érdekelte. A művész a vélekedések heterogenitásának megtartásával reméli a történet épp felépülőben lévő uralkodó elbeszélés módját árnyalni és annak többszólamúságát megőrizni.

A szeptember 11-i támadást oda-vissza lepörgető zsebmozihoz hasonlóan **Julius von Bismarck Képvetőgépe** is a valóságot „hackeli meg” egy vizuális beavatkozással. Fényképezőgépnek (vagy fegyvernek?) látszó készüléke valójában egy projektor, amely a megfelelő pillanatban egy markáns jelet vetít a fényképezendő témára. Ezzel a manipulációval – például amikor egy sajtótájékoztatón egy adott politikus zakójára az őt korrumpáló nagyvállalat logóját vetíti – azt az implicit tartalmat hozza felszínre, amely a művész értelmezése szerint az adott situációban egyébként is benne rejlik.

Az argentin aktivista duó **Ivank Lazki** a mai társadalom egy emblematikus használati tárgyának működését manipulálja: az általuk programozott pénzkidő automata az állandóan vásárlásra ösztönző reklámok agresszív működését veszi át, pénz helyett azonban fogyasztás-kritikus propaganda-anyagokkal árasztja el használatát.

Könnyen alkalmazható egyéni megoldást kínál az arctalan és értelmetlen állandó térfelügyelő rendszerek ellen az **I.-R.A.S.C.**, melyet **U.R.A. FILOART** fejlesztett ki. A házilag is elkészíthető fejpánt megbízható védelmet nyújt a biztonsági berendezésekkel szemben. Kérdéses azonban, hogy a megfigyelés kritikája és kiiktatása nem jelenti-e az egyes helyzetekben indokolt védelem általános ellehetlenítését?

Ondrej Brody Tiltakozás című, a hatvanas-hetvenes évek body art akcióit idéző önveszélyes performansa első látásra a heroikus művészi gesztusok paródiája. Az önironia mellett az aktus ugyanakkor utalást tartalmaz a cseh történelem ugyanebből az időszakból való ikonikus pillanatára is: Jan Palach halálára, aki 1969-ben a szovjet csapatok bevonulása és a diktatúra elleni tiltakozásként Prága főterén felgyújtotta magát. A Brody és Palach cselekvése közötti párhuzam ahhoz a kérdéshez vezet el, hogy a korabeli ellenkultúra a rendszer valódi, vagy pedig para-ellenzéke volt-e? Illetve, hogy mennyire szimbolikus a művészet szerepvállalása, hiszen ha valaki végigbongészi például az időszak egyik legfontosabb politikai dokumentumának, a Charta 77 aláíróinak névsorát – melyben csehszlovák értelmiségiek a kormányuk által aláírt emberjogi egyezmény betartását követelték –, alig talál közöttük a képzőművészeti szcéna képviselőire.

agents

provocateurs

Julius von Bismarck (D)
Scott Blake (USA)
Ondrej Brody (CZ)

Budapest Rekonstrukció (H)

Jan Budaj (SK)
Enyedi Ildikó (H)
Ion Grigorescu (RO)
Andris Grinbergs (LV)
Igor Grubic (HR)
Hajas Tibor (H)
IRWIN (SLO)
Istvan Kantor (H/CND)
Kele Judit (H/F)

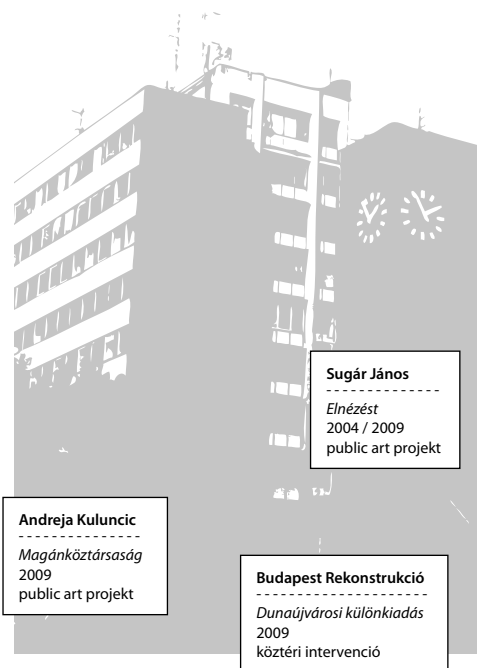
Andreja Kuluncic (HR)

informieren Politiker (D)
Ivank Lazki (AR)
Zbigniew Libera (PL)
Magyar Kétfarkú Kutypárt (H)
New Collectivism (SLO)
Narancs Alternatíva (PL)
Tanja Ostojic (RS/D)
Ewa Partum (PL/D)
St.Auby Tamás (H)

Sugár János (H)

The Yes Men (USA)
Milica Tomić (RS)
U.R.A. FILOART
VALIE EXPORT (A)
Zelimir Zilnik (RS)

Művek köztérben 1/1

A politikai és gazdasági rendszerváltás hatása sehol nem követhető olyan pontosan nyomon, mint a köztérben. Ezért a Kortárs Művészeti Intézetben látható kiállítást nyilvános térben lévő public art projektek egészítik ki. Az elmúlt húsz év folyamán eltűntek az államszocializmusra jellemző kollektív megmozdulások és azok városi kulisszái, helyükbe a demokrácia jegyében rendezett állami ünnepek, valamint politikailag motivált, vagy egyes társadalmi rétegek által szervezett (spontán) civil tüntetések léptek. Átalakult a közjavak tulajdonviszonya, és erőteljes a magántulajdonban lévő, korlátozott hozzáférésű fogyasztói és szabadidős életterek és szolgáltatások térnyerése. Ezzel egyidejűleg megváltozott a nyilvános terek használata és háttérbe szorult központosított gondozásuk. A társadalmi nyilvánosság formálódásának szempontjából rendkívüli jelentősége van annak is, hogy a köztér az utóbbi években a belpolitikai erődemonstrációk és kampányok küzdőterévé vált.

A néhány éve aktív **Budapest Rekonstrukció** elnevezésű kezdeményezés be nem jelentett akciói nem pusztán az illetékesek el nem végzett munkájára, hanem a személyes felelősségvállalás fontosságára hívják fel a figyelmet. A változó számú önkéntesből álló, s köztér elhanyagolt részleteit felújító csapat munkamódszere szinte bármilyen városi térben alkalmazható. Jelen kiállítás kontextusában önkéntes problémamegoldó stratégiájuk releváns, vagyis az, ahogyan magukat a problémák elhárításában akár illetékeseknél. Dunaújvárosban – a Budapest Rekonstrukció mint “recept” továbbadásaképpen – a Vasmű út padjait festették újra, és látták el szórakoztató palindrómákkal, helybeli önkéntesek csatlakozására is számítva. Míg ez utóbbiak kevésbé mutatkoztak aktívnak, helyi politikusok jelezték, szeretnék, ha az ő választókeretükben is sor kerülne hasonló felújításra. Ez a fajta felülről történő hivatalos megrendelés persze valamelyest félreérti az önkéntes társadalmi szerepvállalásra felhívó akciót, ám ez a politikusi félreértés még ártalmatlannak nevezhető.

Sugár János 2004 óta számos magyar városban kihelyezte tábláit, a közlekedési jelzések közé illesztett, s így azok autoritásával felruházott **Elnézést** feliratot. Ez az „irányjelzés” a be nem látott hibák és gyarlóságok, illetve az ezeket palástolni hivatott arrogancia helyébe az elnézést-kérés egyszerű gesztusát ajánlja. A művész először az **Agents and Provocateurs** kiállításra készített kétnyelvű táblát, melynek egyik oldalán magyarul, a másikon szlovákul olvasható az Elnézést szó – kétségtelenül a két ország közötti sorozatos ideai konfliktusok hatására. A Dunaújváros legforgalmasabb kereszteződésében elhelyezett tábla üzenetének aktualitása paradox módon éppen általa bizonyosodott be, hogy tartalmi visszajelzés helyett sértett nemzeti büszkeségből fakadó reakciókat generált.

Az **Andreja Kuluncic** projektjét érintő informális politikai beavatkozás pedig egyenesen betiltáshoz vezetett. A nemzetközi szinten számos jelentős public art munkát jegyző Kuluncic a kiállítás problémafelvetésére s Dunaújvárosban szerzett tapasztalataira alapozva az aktív állampolgárság tematikájával reagált. Problémaérzékeny interaktív játékának ellehetetlenítése váratlan erővel igazolta vissza az **Agents and Provocateurs** kiállítás egyik alaphipotézisét: a totalitárius rendszer mindaddig újratermeli önmagát, amíg az általa kialakított viselkedésmódok, kulturális minták, beidegződések, gondolkodás- és cselekvés-modellek – gondoljunk akár a cenzúra, akár az öncenzúra jelenségére – tovább érvényesülnek, és nem lép helyükbe egy felelős képviselőre épülő politikai kultúra és a részvételi lehetőségével élő civil társadalom.

agents

provocateurs

Agents & Provocateurs (Illetékesség és provokáció)
Kortárs Művészeti Intézet – Dunaújváros
2009. október 16 – november 20.

Kurátorok: Hock Bea és Zólyom Franciska

Projekt menedzsment: Deák Nóra
Projekt asszisztens: Farkas Ibolya, Kiss Anna, Sipiczki Janka

Grafikai terv: Pascal Rubertus
Web programozás: Michael Reifenrath

Kiállítás-építés: Horváth Tibor, Kerekes Gábor
Installálás: Kis Ervin Gábor, Páhi Péter, Várnai Gyula

www.agentsandprovocateurs.net

